

KRAJOBRAZY LUBUSKIE

Kostrzyn nad Odrą - zabita przeszłość

Krystyna Kamińska

Nie ma już w Europie drugiego takiego miasta jak Stare Miasto w Kostrzynie nad Odrą. Tylko tu 60 lat po zakończeniu wojny jej ślady są wyraźnie widoczne. Nie ma drugiego takiego miasta, w którym najciekawsza byłaby... pustka.

Gdy Kostrzyn był stolicą

Na bagnistych terenach ujścia Warty do Odry ludzie osiedlili się dawno, bo warunki gwarantowały im żywność i bezpieczeństwo. Ale niełatwo było tam żyć. Historycy do dziś zastanawiają się, dlaczego margrabia Jan Hohenzollern, któremu w 1535 r. z podziału państwa dokonanego przez ojca przypadła wschodnia część Marchii, właśnie Kostrzyn wybrał na stolicę swojego państwa nazwanego Nową Marchią. Rozwagał również

Kostrzyn an der Oder - Küstrin – eine zerstörte Vergangenheit

Krystyna Kamińska

In ganz Europa gibt es keine zweite Stadt wie die Altstadt von Kostrzyn an der Oder (deutsch: Küstrin). Nur hier sind die Spuren des Krieges noch 60 Jahre nach seinem Ende derart deutlich sichtbar. Es gibt keine zweite Stadt, in der ihre ... Leere am interessantesten wäre.

Als Küstrin noch Hauptstadt war

In den sumpfigen Gebieten an der Mündung der Warthe in die Oder siedelten die Menschen schon vor langer Zeit, da die natürlichen Bedingungen ihnen hier Nahrung und Sicherheit boten. Jedoch dort zu leben, war nicht einfach. Die Historiker rätseln noch bis heute, warum Markgraf Johann aus dem Geschlecht der Hohenzollern, der im Jahre 1535 im Zuge der Landesteilung nach dem Tod seines Vaters den östlichen Teil der Mark erhielt, eben Küstrin zur Hauptstadt seines Landes, der Neumark, erwählte. Neben Küstrin zog er ebenso Soldin (poln. Myślibórz) in Erwägung, und

lokalizację siedziby w Myśliborzu, a gdyby tak się stało, historia Kostrzyna byłaby całkiem inna. Wybrał jednak Kostrzyn, bo miał nadzieję na wysokie cła, jakie będą mu płacić kupcy spławiający swoje towary Wartą i Odrą. I tak się stało. Wszedł do historii jako Jan Kostrzyński, doskonały gospodarz, który swoją potęgę zbudował na cłach i podatkach. Założył w mieście instytucje rządowe najwyższego szczebla, obejmujące m.in. wymiar sprawiedliwości, stosunki lenne, wojskowość, pobór podatków. Przez pierwsze dwa lata wzniesiono dla księcia zamek - dzieło renesansowej sztuki. Po nim margrabia Jan zlecił wybudowanie jednej z najnowocześniejszych i najpotężniejszych twierdz tamtych czasów. Budowa fortyfikacji trwała od 1537 do 1568 roku. Autorem projektu i twórcą twierdzy był włoski inżynier Francesco Chiaramella z Gandino. Jego dzieło ukończył inny inżynier z Włoch - hrabia Roch Guerrini-Linari, budowniczy fortyfikacji Drezna. Powstała jedna z największych twierdz w Europie, zdobyta dopiero w 1945 r. przez wojska radzieckie. Napoleon nie mógł wyjść z podziwu dla twierdzy, a zobaczył ją od wewnątrz tylko dlatego, że komendant po prostu stchórzył i ją poddał. Nawet dziś imponuje myśl techniczna dawnych budowniczych i ich sztuka murarska, choć z twierdzy przetrwały tylko: fragmenty murów obronnych, Brama Berlińska, Brama Chyżańska, dwa raweliny, trzy bastiony, fosy wewnętrzne oraz ruiny budynków i zamku.

Jan Kostrzyński rządził Nową Marchią do 1571 r. Pozostawił dobrze zorganizowane i zasobne państwo, tyle że bez męskiego potomka. Po jego śmierci Nowa Marchia została ponownie połączona z Marchią i stolica wróciła do Berlina. W twierdzy kostrzyńskiej pozostało wojsko.

Pruski rygor

Za sprawą króla Fryderyka Wilhelma I kostrzyńska twierdza stała się symbolem pruskiej mentalności i dyscypliny. W 1730 roku jego 17. letni wówczas syn, późniejszy Fryderyk II Wielki, zbuntował się przeciwko

wenn die Wahl auf diese Ortschaft gefallen wäre, so dürfte die Geschichte Kostrzyns wohl ganz anders verlaufen sein. Er entschied sich allerdings für Küstrin und dachte dabei sicherlich an die hohen Zolleinnahmen, die er von den Kaufleuten, die ihre Ware auf der Warthe und auf der Oder verschifften, einzutreiben hoffte. Und so geschah es dann auch. Er ist in die Geschichte als Johann von Küstrin, ein exzellenter Landesherr, eingegangen, der seine Machtstellung auf den einkömmlichen Zöllen und Steuern begründete. Er richtete in der Stadt Verwaltungsinstitutionen höchster Instanz, die u.a. die Justiz, die Lehnsbeziehungen, das Heer und die Steuererhebung regelten, ein.

In den ersten beiden Jahren der Regentschaft des Markgrafen von Brandenburg-Küstrin wurde für ihn ein Schloss im Renaissancestil erbaut. Danach ließ Johann eine der modernsten und mächtigsten Festungen der damaligen Zeit errichten. Die Arbeiten an den Befestigungsanlagen dauerten zwischen 1537 und 1568 an. Architekt und Erbauer der Festung war der italienische Baumeister Francesco Chiaramella de Gandino. Sein Werk wurde dann jedoch von einem anderen italienischen Festungsbaumeister abgeschlossen, Rochus Guerini Graf zu Lynar, der ebenfalls die Festungsbauten in Dresden errichtet hatte. So entstand eine der größten Festungsanlagen in Europa, die erst 1945 von der Roten Armee bezwungen werden sollte. Napoleon war voll der Bewunderung über dieses Meisterwerk der Festungsbaukunst, und von innen bekam er sie nur deshalb zu Gesicht, weil der Kommandant einfach ein Angsthase war und die Festung übergab. Sogar noch heute beeindruckt die technische Ideenvielfalt der alten Baumeister und deren Umsetzung, obgleich nur noch Teile der Wehrmauer, das Berliner Tor, das Kietzer Tor, zwei Raveline, drei Bastionen, der Innengraben sowie Gebäude- und Schlossruinen erhalten geblieben sind.

Johann von Küstrin regierte die Neumark bis in das Jahr 1571. Er hinterließ ein gut organisiertes und einträgliches Land, nur leider ohne einen männlichen Nachkommen. So wurde die Neumark nach dem Tode des Landesherren wiederum der Mark Brandenburg angegliedert, und die Hauptstadt kehrte nach Berlin zurück. In der Küstriner Festung verblieb lediglich das Heer.

Preußischer Drill

Durch den Preußenkönig Friedrich Wilhelm I. wurde die Küstriner Festung zum Inbegriff der preußischen Mentalität und Disziplin. Im Jahre 1730 widersetzte sich der 17-jährige Sohn und spätere König Friedrich Wilhelm II. (der Große)

rygorystycznym rozkazom ojca i namówił przyjaciela, Hansa Hermanna von Katte, by uciekli z kraju. Złapano ich jednak, a król doprowadził do postawienia obu chłopców przed sądem, domagając się dla nich wyroku śmierci. Pamiętać przy tym trzeba, że Fryderyk był jedynym synem króla i jego następcą. I stała się rzecz bez precedensu: sędziowie jego syna obronili. Następca tronu został skazany na kostrzyńską twierdzę i przymusowe uczestnictwo w ceremonii ścięcia głowy przyjaciela, którego namówił do ucieczki. Było to dla niego dramatyczne przeżycie. Ten proces był także przełomowy w budowaniu pruskiej mentalności. Król Fryderyk Wilhelm I nie dopuszczał żadnego przejawu swobody, a wszystkie sfery życia chciał podporządkować przepisom i rozkazom wojskowych zwierzchników. Dla tej zasady był gotów poświęcić nawet jedynego syna. Choć Fryderyk jako następca tronu uratował głowę dzięki wstawiennictwu prawników, proces jego i Hansa von Katte wykazał, że w państwie najważniejsza jest subordynacja. Tam zwyciężyła pruska dyscyplina i ukształtowała się pruska mentalność.

A internowany w Kostrzynie przez dwa lata Fryderyk nauczył się zasad funkcjonowania państwa i zadurzył się w pięknej pani Eleonorze von Wreech mieszkającej w pobliskim Dąbroszynie (Tamsel). Dąbroszyn trzeba koniecznie odwiedzić zaraz po obejrzeniu Kostrzyna. Jest tam starannie obecnie odnawiany pałac fryderycjańskiego dostojnika, marszałka Hansa Adama von Schöning – pogromcy Szwedów i Turków, z parkiem i kościołem, w którym po lewej stronie ołtarza w kaplicy-mauzoleum stoją barokowe rzeźby marszałka i jego żony Johanny Margarety Luisy. W podziemiach kościoła znajduje się krypta ze wspaniale odrestaurowanym sarkofagiem właściciela pałacu i pamiątkami funeralnymi z epoki baroku. Majątek Schöningów odziedziczyła ich 4-letnia wnuczka Eleonora, która w wieku 16 lat wydana za mąż, jako 24-letnia matka pięciorga dzieci stała się pierwszą młodzieńczą miłością młodego Fryderyka II. Tenże pisał do niej sonety i płomienne aleksandryny i bliski był ucieleśnienia roman-

den rigorosen Befehlen des Vaters und überredete einen Freund, Hans Hermann von Katte, aus dem Lande zu flüchten. Die beiden Jünglinge wurden jedoch gefasst und auf Geheiß des Königs vor Gericht gestellt, wobei er die Todesstrafe für beide forderte. In diesem Zusammenhang sollte man jedoch nicht vergessen, dass Friedrich der einzige Sohn des Königs war und so sein Nachfolger auf dem Thron. Auf diese Art wurde ein Präzedenzfall geschaffen: die Richter retteten seinem Sohn das Leben. Der Thronnachfolger wurde jedoch zu einem Zwangsaufenthalt in der Küstriner Festung sowie zur Teilnahme an der Hinrichtung des Freundes, den er zur Flucht angestiftet hatte, verurteilt: von Katte wurde enthauptet. Für den späteren König war dies ein einschneidendes Erlebnis. Dieser Prozess stellte aber gleichfalls einen Wendepunkt innerhalb der Herausbildung der preußischen Mentalität dar. König Friedrich Wilhelm I. lies keinerlei Ansätze von Freiheit zu und wollte sämtliche Lebensbereiche den Vorschriften und Anordnungen der Befehlshaber unterordnen. Diesen Prinzipien wollte er sogar seinen einzigen Sohn opfern. Obwohl Friedrich als Thronnachfolger dank der Fürsprache der Richter seinen Kopf retten konnte, so zeigte sein und Hans von Kattes Prozess dennoch, dass in einem solchen Staate die Unterordnung das wichtigste ist. Hier siegte die preußische Disziplin, und es bildete sich die preußische Mentalität heraus.

Der zwei Jahre lang in Kostrzyn festgehaltene Friedrich lernte die Prinzipien und Funktionsweisen des Staates kennen und verliebte sich in die schöne Eleonore von Wreech, die im nahegelegenen Tamsel (poln. Dąbroszyn) lebte.

Nach der Besichtigung Kostrzyns empfiehlt sich ein Besuch in Dąbroszyn unbedingt. Dort befindet sich das derzeit aufwendig renovierte Schloss, das einem von Friedrichs hohen Staatsbeamten, dem Bezwingler Schwedens und der Türken, Marschall Hans Adam von Schöning, gehörte. Das Schloss ist von einem Schlosspark umgeben. In der zugehörigen Kirche befinden sich im linken Altarteil, in einer Mausoleumskapelle, barocke Figuren des Marschalls und seiner Frau, Johanna Margarete Luise. Im Kellergewölbe der Kirche ist eine Krypta mit wundervoll restaurierten Sarkophag der Schlossbesitzer und anderen Bestattungsgegenständen aus der Barocke zu besichtigen. Das Vermögen derer von Schöning erbe ihre 4-jährige Enkelin, Eleonore, die mit 16 Jahren verheiratet wurde und als 24-jährige Mutter von fünf Kindern die erste Liebe des jungen Friedrich II. werden sollte. Dieser dichtete für sie Sonette und glühende Alexandriner und war schon nahe daran, die romantischen Seufzer gleichsam in

tycznych westchnień, gdy ojciec w porę odwołał go do zajęcia się państwowymi sprawami. Ale to temat na osobną opowieść...

Zrównana z ziemią

Twierdza Kostrzyn zawsze wzbudzała respekt. Po zakończeniu budowy w XVII w. składała się z sześciu bastionów: Królowa, Księżę, Księżniczka, Król, Filip oraz Brandenburgia spiętych murami, a całość oblewała fosa. W skład twierdzy wchodziły raweliny: August-Wilhelm, Krystian-Ludwik i Albrecht.

Kolejny etap rozbudowy twierdzy datuje się od 1860 r. Przybyły wtedy lunety i wartownie, z których kontrolowano szlaki drogowe, wodne i kolejowe, które w tym czasie budowano. Po zwycięstwie nad Francją w 1870 roku za otrzymaną wysoką kontrybucję postawiono forty osłonowe: Sarbinowo (11,19 ha), Czarnów (10,34 ha), Żabice (4,5 ha) i Gorgast (3,33 ha). Do dziś pozostał tylko Gorgast po niemieckiej stronie.

Do miasta wjeżdżało się trzema bramami: Berlińską, Chyżańską i Sarbinowską (rozebrana). Wewnątrz murów rozwijało się miasto ze wszystkimi jego częściami składowymi: rynkiem, siatką ulic, budynkami użyteczności publicznej: kościołem, ratuszem, sądem i szkołą. Z czasem coraz bardziej odczuwano brak miejsca i dlatego miasto rozrastało się poza granice wyznaczone murami. Dla lepszej łączności z innymi dzielnicami uruchomiono linię tramwajową.

Niemal do końca stycznia 1945 r. 24 tysiące mieszkańców Kostrzyna żyło tam niemal bez zmian. Ale zbliżał się front. Niemcy uznali twierdzę Kostrzyn za zasadniczy punkt oporu przed Berlinem. Wszak stąd do niemieckiej stolicy zaledwie 60 kilometrów. Półtora miesiąca trwały ciężkie walki. Toczyły się niemal o każdy dom. Dopiero 16 kwietnia wojska radzieckie rozpoczęły ofensywę berlińską. Tymczasem twierdza i miasto w jej murach zostały w 95. procentach zniszczone. Na podstawie ustaleń w Poczdamie, Odra - stając się rzeką graniczną między Polską a Niemcami - rozdzieliła także miasto. Dawne Przedmieście

die Tat umzusetzen, als ihn sein Vater noch rechtzeitig zur Beschäftigung mit den Staatsangelegenheiten berief. Aber das ist schon der Stoff für eine andere Geschichte...

Dem Erboden gleichgemacht

Die Festung Küstrin rief schon immer einen hohen Respekt bei allen, die aus welchen Gründen auch immer vor ihr standen, hervor. Nach dem Abschluss der Bauarbeiten im 17. Jahrhundert bestand sie aus sechs Bastionen: Königin, Prinz, Prinzessin, König, Philip und Brandenburg, die durch Mauerwerk untereinander verbunden waren. Das gesamte Bollwerk wurde von einem Wassergraben umspannt. Zur Festung gehörten daneben die Revelins August-Wilhelm, Christian-Ludwig und Albrecht.

Eine weitere Etappe im Ausbau der Festung beginnt im Jahre 1860. Ergänzt wurde die Anlage damals um Lünetten und Wehrtürme, von denen aus man das Straßen-, Kanal- und Schienennetz kontrollierte, welches wiederum zu jener Zeit errichtet wurde. Nach dem entscheidenden Sieg über Frankreich im Jahre 1870 erbaute man mit den Geldern aus den hohen Reparationszahlungen den vorgelagerten Fortgürtel, der aus den Forts in Zorndorf [poln. Sarbinowo] (11,19 ha), Schernow [poln. Czarnów] (10,34 ha), Säpzig [poln. Żabice] (4,5 ha) und Gorgast (3,33 ha) bestand. Bis heute blieb lediglich Gorgast auf der deutschen Seite erhalten.

In die Stadt führten drei Tore: das Berliner, das Kietzer und das Zorndorfer Tor, wobei letzteres abgetragen wurde. Innerhalb der Mauern entwickelte sich die Stadt in allen ihren Bereichen: der Markt, der Markt, das Straßennetz und öffentliche Gebäude wie die Kirche, das Rathaus, ein Gericht sowie eine Schule. Mit der Zeit wurde der Platz zum Bauen immer enger, und deshalb wuchs die Stadt weiter außerhalb der Grenzen, die die Mauern setzten. Zwecks der besseren Verbindung mit den anderen Stadtteilen wurde eine Straßenbahnlinie in Betrieb genommen.

Fast bis Ende Januar 1945 lebten die 24 Tausend Einwohner Küstrins geradezu unverändert. Aber die Front näherte sich. Die Deutschen erkannten die Festung Küstrin als den Hauptverteidigungspunkt an, der den Vormarsch nach Berlin noch stoppen sollte. Von hier nach Berlin sind es doch gerade einmal 60 km. Anderthalb Monate lang tobten die schwersten Kämpfe um fast jedes Haus in der Stadt. Erst am 16. April eröffnete dann die Rote Armee ihre Offensive auf die Hauptstadt des Dritten Reiches. Zu 95 Prozent wurden Festung und Stadt damals

Długie i Kietz znalazły się w radzieckiej strefie okupacyjnej, a tamtejsze koszary zajęła Armia Czerwona. Tak bardzo zniszczone Stare Miasto, oddzielone z jednej strony Odrą a z drugiej Wartą, nie było nikomu potrzebne. Zapadła rządowa decyzja o jego ostatecznej rozbiórce i wywiezieniu ocalałych cegieł i gruzu na budowę Warszawy. Jako ostatni, w końcu lat 60., wysadzony został zamek. Jego renesansowe mury okazały się tak twarde, że nie zostały zniszczone podczas działań wojennych. Tylko dach spłonął. Podobno ruina zamku przeskadzała żołnierzom radzieckim, którzy oglądali ją z koszar. Zapadła decyzja o jego zrównaniu z ziemią.

Stare Miasto zostało oddane na pastwę przyrodzie.

Kostrzyńskie Pompeje

Gdy w końcu lat 80. po raz pierwszy pokazano mi kostrzyńskie Stare Miasto, wprost nie umiałam sobie wyobrazić, że kiedyś ten teren tętnił życiem. Wszędzie rosły splecione krzewy, nawet drzewa-samosiejki miały już sporą grubość. W tym gąszczu można było przejść tylko jedną drogą: na bastion Król, na którego szczycie usytuowano cmentarz żołnierzy radzieckich, a na najwyższym punkcie muru ustawiono armatę wycelowaną na Berlin.

Dopiero przemiany polityczne zdecydowały o zmianie obrazu kostrzyńskiego Starego Miasta. W 1992 r. u stóp bastionu Król, obok Bramy Berlińskiej, otwarto drogowe przejście graniczne i uruchomiono dostępne dla wszystkich pociągi między Kostrzynem a Berlinem. Wcześniej ruch kolejowy zastrzeżony był tylko dla wojska.

Dla współczesnej historii Kostrzyna ważna jest data 23 kwietnia 1994 r., gdy trzej burmistrzowie z miast, w których pozostały budowle fortyfikacyjne: berlińskiego Spandau, Peitz i Kostrzyna, symbolicznie po raz pierwszy wbili szpadle, by rozpocząć oczyszczenie Starego Miasta. Przez kilka lat trwały prace przy dawnych ulicach i placach. Była to robota niebezpieczna, bo często trafiano na niewypały, a nawet na magazyny broni. Dziś

zestórł. Gemäß dem Potsdamer Abkommen war die Oder nicht nur Grenzfluss zwischen Polen und Deutschland, sondern sie teilte ebenso die Stadt. Die ehemaligen Vororte Dölgitz und Kietz fanden sich in der Sowjetischen Besatzungszone wieder, und die dortigen Güter nahm die Rote Armee ein. Eine solch zerstörte, nahezu dem Erdboden gleiche Altstadt, von der einen Seite durch die Oder getrennt, und von der anderen durch die Warthe, eine solche Altstadt interessierte niemanden mehr. Und so viel ein Regierungsbeschluss, der den endgültigen Abriss anordnete und die wertvollen Ziegelsteine und den Bauschutt nach Warschau zum Wiederaufbau der Hauptstadt verbrachte. Als letztes wurde dann Ende der 60-er Jahre das Schloss gesprengt. Seine alten Renaissance-mauern stellten sich als so fest heraus, dass ihnen all die Kriegshandlungen nichts anhaben konnten und nur das Dach abbrannte. Der Anblick der Ruinen, sie sahen sie von ihren Kasernen aus, störte wohl die Sowjetsoldaten. So wurde auch das alte Schloss dem Erdboden gleichgemacht.

Die Altstadt wurde somit in die Hände von Mutter Natur zurückgegeben.

Das „Küstriner Pompeji“ / Kostrzyńskie Pompeje

Als ich Ende der 80-er Jahre zum ersten Mal der Altstadt von Kostrzyn begegnete, da konnte ich mir einfach nicht vorstellen, dass dieses Terrain einst vor Leben nur so sprühte. Überall wuchsen Sträucher dicht an dicht, sogar die Stämme der Bäume, die sich überall von selbst ausgesät hatten und Wurzeln schlugen, erreichten bereits einen ansehnlichen Umfang. In diesem Dickicht konnte man nur einen Pfad beschreiten, der zur Bastion „König“ führte und auf dessen Erhebung ein Friedhof für die gefallenen Rotarmisten angelegt worden war. Auf dem höchsten Punkt stand eine Kanone, die in Richtung Berlin zielte.

Erst die politischen Veränderungen Anfang der 90-er Jahre trugen zur Belebung des Bildes der Altstadt von Kostrzyn bei. Im Jahre 1992 wurde am Fuße dieser Bastion, gleich neben dem Berliner Tor, ein Grenzübergang eröffnet, und der grenzüberschreitende Schienenverkehr zwischen Kostrzyn und Berlin war nun für alle freigegeben. Vormals war dieses Privileg nur dem Militär vorbehalten.

Für die gegenwärtige Geschichte Kostrzyns ist der 23. April 1994 ein bedeutsames Datum: an diesem Tag trafen sich die drei Bürgermeister, in deren Städten noch Befestigungsbauten erhalten geblieben waren. Sie – die Bürgermeister von

można chodzić ulicami Starego Kostrzyna. Ale domy przy nich sięgają swoimi murami zaledwie do okienek w piwnicach. Są resztki schodów do budynków, nawet pozostały fragmenty szyn tramwajowych, resztki bruku, kawałki renesansowej posadzki z zamku, gotyckie cegły z fundamentów kościoła. Całkiem wyraźne jest miasto, którego nie ma. Właśnie ta pustka po mieście jest tu najważniejsza. Także nasze myśli i odczucia, gdy chodzi się po dawnych ulicach, kiedyś tętniących życiem, a dziś przeraźliwie cichych.

W 2004 r. odbyło się w tym pustym mieście zdarzenie niezwykłe. Plastyki z całego świata zostali zaproszeni, by w wybranym miejscu Starego Miasta zbudować instalację wpisaną w tamto miejsce i w jego historię. Tak powstał „Dialog loci” - projekt artystyczny podkreślający znaczenie tego miejsca. Jeden z plastyków obok schodów do domów zbudował drzwi naturalnej wielkości. Drzwi, które prowadziły donikąd. Inny na fundamencie domu postawił współczesne meble, a przez głośniki słycać było ludzkie głosy - tylko ludzie już tam nie mieszkali. Inna artystka balonami fruującymi na wietrze wyznaczyła wysadzone mury zamku Jana Kostrzyńskiego. Takich niezwykłych instalacji było tam ok. 30.

Powrót

Na Stare Miasto wraca życie. Jako pierwszy, najbliżej Warty, otwarto wielki bazar. Tysiące turystów przejeżdżają drogą prowadzącą do przejścia granicznego. Już stoi hotel i elegancka restauracja, jest MacDonalds i są stacje benzynowe. Już można zwiedzać bastion Filip, gdzie odbywają się interesujące imprezy kulturalne. Co roku na początku września mają miejsce Dni Twierdzy. Co dalej ze Starym Miastem? Czy mają pozostać Kostrzyńskimi Pompejami jako atrakcją turystyczną i przestrożą? Czy teren leżący tak blisko granicy, odbudować i wprowadzić tam życie? Jak odbudować - zgodnie ze stanem sprzed 1945 r. czy ma to być współczesne miasto? Każda decyzja wymaga głębokich analiz i badań, przede wszystkim archeologicznych.

Spandau, Peitz und Kostrzyn – vollzogen den symbolischen Akt des ersten Spatenstiches zur Freilegung der Altstadt, die mit umfangreichen Aufräumarbeiten beginnen sollte. Einige Jahre lang dauerten die Arbeiten inmitten der alten Strassen und Plätze an. Weil man häufig auf noch scharfe Fliegerbomben und sogar auf ganze Waffenlager traf, waren diese Arbeiten ebenso nicht ganz ungefährlich. Heute nun kann man wieder entlang der Straßen in der Kostrzyner Altstadt schlendern, aber die Mauern der Häuser reichen gerade einmal bis zu den Kellerfenstern. Erhalten geblieben sind Reste der Eingangsstufen zu den Häusern, sogar Teile des Straßenbahnnetzes, Reste des Straßenpflasters, einige Stücke des Parketts im Renaissanceschloss, Fundamentziegel der gotischen Kirche. Recht deutlich tritt eine Stadt zu Tage, die es nicht mehr gibt. Es ist jedoch gerade diese von der Stadt hinterlassene Leere, die hier am wichtigsten ist. Dazu zählen ebenso unsere Gedanken und Gefühle, wenn wir durch die alten Gassen, in denen einst das Leben pulsierte, gehen und heute eine geradezu ungeheuerliche Stille wahrnehmen.

Im Jahre 2004 ereignete sich in dieser leeren Stadt etwas Ungewöhnliches. Aus der ganzen Welt kamen Künstler herbei, um in dieser Altstadt eine Installation zu errichten, die sich in diesen Ort und seine Historie einreihen sollte. So entstand das Künstlerprojekt „Dialog loci“, das die Bedeutung des Ortes unterstreicht. Einer der Künstler errichtete an den Eingangsstufen zu den Häusern Eingangstüren im originalen Maßstab – Türen, die in das Nichts führten. Ein anderer stellte auf den Fundamenten eines Hauses moderne Möbel auf, Lautsprecher ließen menschliche Stimmen vernehmen – nur dass diese dort nicht mehr wohnten. Eine weitere Künstlerin wiederum kennzeichnete mittels Luftballons die alten Umrisse des Schlosses Johans von Küstrin. Insgesamt wurden etwa 30 Installationen errichtet.

Die Rückkehr

In die Altstadt kehrt das Leben zurück. Als erstes wurde, dicht an der Warthe, ein großer Markt eingerichtet. Tausende von Touristen kommen entlang der zum Grenzübergang führenden Straße. Ein Hotel und ein elegantes Restaurant empfangen Gäste, es gibt einen McDonalds sowie einige Tankstellen. Die Bastion „Phillip“ (dort finden Kulturfeste statt) kann ebenfalls schon besichtigt werden. Alljährlich werden Anfang September die Festungstage begangen.

Was aber weiter mit der Altstadt? Soll sie als „Küstriner Pompeji“ bestehen bleiben, als

Niedługo rozpocznie się wielka zabudowa Starego Miasta. Na ile uda się zachować to, co nie tylko dla mnie jest tam teraz najcenniejsze, czyli pustkę? Kostrzyn szczyci się swoją twierdzą. To tutaj zrodziła się idea stowarzyszenia miast-twierdz, by wspólnie prowadzić badania nad budowlami fortyfikacyjnymi oraz by w nowoczesny sposób udostępniać je turystom i przywracać je dzisiejszym czasom. W projekcie tym uczestniczy ok. 30 miast-twierdz z rejonu Morza Bałtyckiego.

Przyroda, przeszłość i przyszłość

W Kostrzynie z historycznego punktu widzenia najciekawsze jest Stare Miasto, ale czeka tu na turystów jeszcze wiele innych atrakcji. Do granic miasta przylega Park Narodowy „Ujście Warty” z bogactwem ptaków wodnych (do obserwacji) i mnóstwem ryb (do łowienia). Bogactwo tamtejszej przyrody poznać można w Muzeum Przyrodniczym (ul. Dworcowa) oraz w leżącym tuż obok miasta przy drodze nr 22, Chyrzynie - siedzibie Parku Narodowego.

Po sąsiedzku, w kierunku Gorzowa - Dąbroszyn ze wspomnianym wyżej kompleksem magnackim Schönöingów, a w kierunku Szczecina - Sarbinowo - miejsce najkrwawszej bitwy XVIII-wiecznej Europy, uwiecznionej na panoramicznym płótnie przez Wojciecha Kossaka. Nieco dalej - Chwarszczany z niezwykle w kształcie unikalną romańską kaplicą templariuszy. Ponoć tam właśnie został ukryty legendarny skarb zakonu.

Wizytówką przemysłowego Kostrzyna była słynna Celuloza - fabryka w socjalistycznych czasach cenniejszego niż złoto papieru (także toaletowego). Dziś przemysł papierniczy jest wiodącą branżą Kostrzyna. Obok sprywatyzowanej i zmodernizowanej „Celulozy”, obecnie fabryki szwedzkiego koncernu Arctic Paper (papier offsetowy), wyrosła druga, duża fabryka włoskiego koncernu ICT (bibułka tissue).

Od co najmniej 10. lat Kostrzyn prężnie się rozwija. Tu ma swoją siedzibę Kostrzyń-

Anziehungspunkt für Touristen und als Warnung zugleich? Oder sollte man dieses so nahe der Grenze liegende Terrain wiederaufbauen und dort das Leben erneut einziehen lassen? Und wenn Wiedererrichten, dann wie vor dem Jahre 1945, oder hier eine moderne Stadt entstehen lassen? Wie auch immer die Entscheidung ausfallen mag, sie erfordert umfassende Untersuchungen und Analysen, vor allem im archäologischen Bereich.

In Kürze beginnen die Arbeiten am Aufbau der Altstadt. Inwieweit wird es gelingen, dasjenige zu erhalten, was nicht nur für mich – also jene stille Leere – am Unschätzbaren ist?

Kostrzyn rühmt sich seiner Festung. An diesem Ort wurde die Idee zur Gründung eines Vereins der Festungsstädte geboren, um gemeinsam Forschungen an den Befestigungsbauten durchzuführen, sowie sie in einer modernen Art und Weise dem interessierten Besucher zu präsentieren und damit in die heutige Zeit zurückzuholen. An diesem Projekt nehmen etwa 30 Festungsstädte aus dem Ostseeraum teil.

Natur, Vergangenheit und Zukunft

Vom historischen Blickpunkt aus ist in Kostrzyn die Altstadt am interessantesten. Auf den Besucher warten aber noch viele andere Anziehungspunkte. Unweit lädt der Nationalpark „Ujście Warty“ (Warthemündung) mit seinem Reichtum an zu beobachtenden Wasservögeln und einem vielfältigen Fischbestand (der den Anglern freisteht) ein. Die Mannigfaltigkeit der Natur kann man ebenso im Naturmuseum (ul. Dworcowa) sowie im nahe der Stadt gelegenen Sitz des Nationalparks (an der Nationalstraße Nr. 22 in Chyrzyno) kennen lernen.

In der Nachbarschaft, in Richtung Gorzów, liegt das bereits erwähnte Tamsel/Dąbroszyn mit der herrlichen Schloss- und Parkanlage derer von Schönöing und in Richtung Stettin liegt die Ortschaft Zornsdorf/Sarbinowo, die zum Zeugen der von Wojciech Kossak auf einem Gemälde verewigten, blutigsten Schlacht Europas im 18. Jahrhundert wurde. Etwas weiter entfernt ist Chwarszczany (deutsch: Quartschen) gelegen, wo eine einzigartige romanische Kapelle der Templer zum Besuch einlädt. Dort soll eben der legendäre Ordensschatz versteckt sein.

Das Aushängeschild des industriellen Kostrzyns war die berühmte Zellulosefabrik, einer Fabrik, die zu sozialistischen Zeiten Papier (und ebenso Toilettenpapier) herstellte, das kostbarer als Gold war. Heute ist die Papierindustrie die in Kostrzyn führende Branche. Neben der privatisierten und modernisierten „Celuloza“, die dem schwedischen Konzern Arctic Paper gehört und

sko-Słubicka Specjalna Strefa Ekonomiczna, w której jak grzyby po deszczu powstają zakłady pracy (ponoć bezpieczne dla środowiska) i infrastruktura je otaczająca.

W ostatnich latach Kostrzyn zasłynął z tzw. „Woodstocku” czyli finału Wielkiej Orkiestry Świątecznej Pomocy. Na błoniach pod Kostrzynem w pierwszą niedzielę sierpnia organizowane są największe w Europie plenerowe koncerty muzyki rockowej. Trwają trzy dni. Zjeżdża na nie do 300 tysięcy młodych ludzi z Polski, a także coraz więcej z Niemiec i z innych krajów. Mieszkańcy Kostrzyna od dawna należą do najhojniejszych darczyńców na rzecz akcji Jurka Owsiaka. Ich pieniądze wracają w unikatowym sprzęcie medycznym do kostrzyńskiego szpitala.

Przeszłość Starego Miasta w Kostrzynie została zabita w 1945 r., ale miasto odrodziło się w nieco innym miejscu, poza granicami twierdzy. Stare Miasto także zmieni swój wygląd już niebawem. Jednak nie wolno zapomnieć o jego przeszłości.

W Kostrzynie działa Polsko-Niemieckie Biuro Promocji Turystycznej z siedzibą w Urzędzie Miasta. Umożliwia sprawny i szybki dostęp do fachowych informacji w języku polskim, niemieckim i angielskim.

Więcej informacji:

www.kostrzyn.pl - oficjalna strona

Urzędu Miasta w Kostrzynie nad Odrą

www.kostrzyn.um.gov.pl/turystyka - strona

Polsko-Niemieckiego Biura Promocji Turystycznej

www.stary-kostrzyn.website.pl - strona

poświęcona wyłącznie historii Starego Miasta

sich auf die Produktion von Offsetpapier spezialisiert, wurde eine zweite große Fabrik vom italienischen Konzern ICT errichtet, die Tissue-Papier herstellt.

Seit zumindest 10 Jahren entwickelt sich Kostrzyn prächtig. Die Sonderwirtschaftszone Kostrzyn-Słubice, in der Firmen (angeblich auch umweltneutral) sowie die sie umgebende Infrastruktur wie Pilze nach dem Regen emporsprossen, hat hier ihren Sitz.

In den letzten Jahren erlangte Kostrzyn daneben für die Organisation des großen Abschlusskonzerts des *„Großen Orchesters der Weihnachtshilfe“* - eines landesweiten in Polen organisierten Hilfswerkes (genannt „Haltestelle Woodstock“) Berühmtheit. Auf den Wiesen um Kostrzyn finden ab dem ersten Sonntag im August drei Tage lang die europaweit größten Rockmusikkonzerte statt. Daran nehmen bis zu 300 Tausend junge Leute aus Polen und zunehmend auch aus Deutschland und anderen Ländern, teil. Seit langem schon gehören die Einwohner Kostrzys zu den freigiebigsten Spendern zugunsten des von Jurek Owsiak initiierten Hilfswerkes. Ihre Spenden werden für die Anschaffung modernster medizinischer Ausrüstung für das Kostrzyner Krankenhaus verwendet.

Die Vergangenheit der Küstriner Altstadt wurde im Jahre 1945 dem Erdboden gleichgemacht, aber die Stadt wurde an einem anderen Ort, außerhalb der Grenzen der Festungsanlage, wiedergeboren. Auch die Altstadt wird schon bald ihr Antlitz verändern. Jedoch sollte ihre Vergangenheit bei all dem niemals in Vergessenheit geraten.

In Kostrzyn eröffnete gleichfalls ein Deutsch-Polnisches Büro zur Förderung des Tourismusverkehrs mit Sitz im Stadtamt seine Pforten. Es ermöglicht einen raschen und problemlosen Zugang zur Fachinformationen in polnischer, deutscher und englischer Sprache.

Weitere Informationen unter:

www.kostrzyn.pl (offizielle Internetseite

des Stadt Kostrzyn an der Oder)

www.kostrzyn.um.gov.pl/turystyka (Internetseite des Deutsch-Polnischen Büros zur Förderung des Tourismusverkehrs)

www.stary-kostrzyn.website.pl (Internetseite ausschließlich zur Geschichte der Altstadt)

Übersetzt von Grzegorz Załoga